

Universitatea de Arte „George Enescu”-Iași
Facultatea de Arte Plastice, Decorative și Design

SUBSTITUIRI –O propunere postmodernă de configurare și lectură a
imaginii (pictură)

Rezumatul tezei de doctorat

Coordonator științific:
prof. univ. dr. Suhar Liviu

Doctorand:
lect. univ. drd. Benescu Gabriela

CUPRINS

INTRODUCERE.....	3
CAPITOLUL I. PICTURA ROMÂNEASCĂ A SECOLULUI XX	
I.1. Premisele unui cadru estetic nou.....	8
I.2. Scurt periplu asupra începuturilor modernismului în pictura românească din secolul al XX-lea (Grigorescu, Aman, Andreescu).....	11
I.3. Preambul la avangarda românească.....	17
I.4. Avangarda „istorică” românească și contextul european.....	19
I.5. Reprezentanți ai avangardei artistice în România.....	29
I.6. Ecourile Suprarealismului –Victor Brauner.....	37
I.7. „Modernismul” în pictura românească la antipodul „avangardei”.....	40
I.8. Centre artistice pe teritoriul României.....	50
I.9. Pictura românească după cel de-al II-lea Război mondial –Avatarurile comunismului.....	53
I.10. Proiecții ale „avangardei” și postmodernismului în a doua jumătate a secolului XX.....	63
CAPITOLUL II. CONFIGURAȚII ABSTRACTE ÎN PICTURA ROMÂNEASCĂ	
II.1. Scurt parcurs despre definirea semantică a abstracționismului.....	75
II.2. Fotografia –revelatorul unui nou concept vizual.....	89
II.3. Impresionismul și Cézanne –o anticameră a modernismului secolului XX.....	95
II.4. Noi demersuri conceptuale în pictură.....	98
II.5. Arta abstractă în lume.....	103
II.6. Configurații abstracționiste în pictura românească.....	119
CAPITOLUL III. MODALITĂȚI DE CONFIGURARE A IMAGINII ÎN PROPRIA CREAȚIE	
III.1. Surse ale universului tematic.....	144
III.2. Abordări personalizate ale limbajului plastic.....	155
III.3. Din tainele unui tablou.....	174
III.4. Lectura imaginii –o problemă nerezolvată?.....	183
III.5. Opinii și interpretări critice asupra creațiilor personale.....	189
CONCLUZII.....	195

Pentru a găsi răspunsurile specifice noului, pentru a înțelege arta prezentului nostru se impune a privi înapoi. Elaborarea tezei de doctorat cu titlul **SUBSTITUIRI—O propunere postmodernă de configurare și lectură a imaginii** (pictură) a constituit un prilej de aprofundare, consolidare, interpretare a posibilităților de abordare și reprezentare a datelor din realitate, de simplificare a pluralității lor, de formare și diversificare a limbajului abstractizat, vizând totodată schimbarea mentalităților, a filosofiei de viață socială și individuală.

Preocupările profesionale legate de găsirea unor noi modalități de configurare a imaginii în creația personală m-au determinat adeseori să mă întorc în trecut pentru a înțelege și asimila lecția vechilor maeștri. Impresionanta diversitate a formulărilor plastice înregistrate de istoria artei a constituit o substanțială lecție în căutările mele, în formarea mea. Această lucrare de cercetare mi-a oferit motivația de a relua traseul parcurs în consolidarea unei concepții personalizate a propriei creații. Totodată este o oportunitate de a aprofunda, a redescoperi felul în care au fost receptate, prelucrate, interpretate aceste informații pentru a conlucra cu propria viziune și a fi transpuse în practica de atelier. Multe din abordările macrouniversului pictural s-au impus a fi reluate pe parcursul definirii microuniversului meu creativ. De la perioadele de experimentare a reprezentărilor figurative cu intenția de a reda cât mai fidel fragmentele realității pentru a observa și stabili proporții, a înțelege aspecte legate de perspectivă, am parcurs diferite etape cu întrebările aferente, ce și-au găsit răspunsul în arta timpului. La fel s-a întâmplat cu rezolvarea unor probleme legate de compoziția imaginii, de construcția formei, de simplificarea și geometrizarea ei până la abstractizare. În raport direct cu nivelul la care mă aflam la un moment dat, mi-am manifestat interesul pentru o anumită problematică de ordin artistic plastic corelată cu sensibilitatea compatibilă pentru anumiți pictori. Astfel, am trăit procesul de creație ca o întoarcere în timp, secol XX, prin uimitoarea varietate a posibilităților de abordare, de reprezentare și simplificare a formelor recognoscibile, de formare și diversificare a limbajului abstractizat, reprezentând baza investigațiilor mele. Este importantă cunoașterea artei din trecut, după părerea mea, doar asimilând-o poate fi depășită, la fel de importantă fiind și arta contemporană, raportându-mă la ea, pot să-mi consolidez stilul personal. Având în vedere aceste aspecte am structurat teza de doctorat în trei mari capitole:

Capitolul I -**Pictura românească în secolul XX**

Capitolul II -**Configurații abstracte în pictura românească**

Capitolul III -**Modalități de configurare a imaginii în propria creație**

Primul capitol al tezei, **Pictura românească în secolul XX**, după cum sugerează și titlul, propune o sumară incursiune în spațiul pictural al țării noastre, complexitatea ideilor abordate impunând o serie de subcapitole care punctează începuturile modernității, avangarda „istorică” românească și contextul european, reprezentanți.

Reprezentarea mimetică, până la începutul secolului XX, era parte integrantă a plasticității, în sensul că emoția estetică se degajă prin figurativ și narațiune. Treptat se ajunge la o independență a formei și a culorii, formele de manifestare fiind nenumărate. Perioadelor de experimentare a reprezentărilor figurative sub influență diferitelor viziuni creatoare, au urmat etape care aveau ca scop clarificarea diferitelor probleme legate de diversificarea paletelor, de aplicarea culorilor complementare, folosirea culorilor pure, probleme de construcție, simplificarea formelor mergând de la geometrizare până la abstractizare. Privind retrospectiv mișcarea artistică românească constatăm că un rol important l-a avut și avangarda – fenomen artistic fără precedent, cu implicații sociale și culturale pe plan național și internațional. Deschizătoare de drumuri prin noi reformulări a metodelor de exprimare plastică, prin experimentarea de noi tehnici a adus în discuție teoretizarea actului creator. Remarcabil este și sincronismul ei cu mișcarea artistică europeană, dăruind artei câteva nume celebre -subiect dezvoltat în subcapitolele dedicate avangardei. Incursiunea asupra succesiunii etapelor dezvoltării picturii românești –menționând centrele artistice de pe teritoriul țării noastre, pictura după cel de-al doilea Război mondial, avatarurile comunismului, postmodernismul și arta contemporană –ne dezvăluie cuceririle de limbaj și contribuția specifică la patrimoniul cultural. Complexitatea temei presupune un studiu amplu imposibil de epuizat, din acest motiv intenția mea este de a sublinia momentele esențiale ce au determinat noi atitudini și orientări estetice în pictură vizând revoluția formei și a culorii.

Veacul nouăsprezece anticipează și pregătește marile schimbări ce s-au declanșat în arta plastică a începutului de secol XX, din Europa de vest și centrală,

ecourile acestora simțindu-se la intervale de timp cu decalaj mic și în arta țării noastre. Aceste aspecte au fost analizate în subcapitolul „Premisele unui cadru estetic nou”. Revoluțiile științifice, expansiunea demografică, creșterea vitezei de deplasare sunt factori cu implicații majore în psihologia umană. Se produc modificări majore asupra percepției lumii înconjurătoare, asupra timpului și spațiului stimulând imaginația pictorilor în favoarea creației. Astfel, combinarea diferitelor elemente emoționale devine o caracteristică, arta fiind orientată spre problemele existenței umane. Inventarea fotografiei, recunoașterea ei ca artă de sine stătătoare, determină importante schimbări în psihologia viziunii și totodată o mare influență în orientarea picturii și derularea curentelor artistice. În timp ce fotografia preia redarea cât mai fidelă a modelului, opera de artă își pierde caracterul utilitar și tinde să găsească, prin procedee picturale riguroase, noi modalități de exprimare. Tabloul devine compoziție, cu legile ei ordonatoare, suport al experimentărilor multiple, înregistrând în timp variate posibilități de configurare.

În tentativele de prezentare a creațiilor plastice într-o formă coerentă, autentică, asistăm la o permanentă substituie, interferență, transfer de limbaje care pot duce la noi și variate reformulări plastice. După un parcurs al interferențelor dintre figurativ și abstract, formele din realitatea cotidiană au fost interpretate până au devenit elemente ale compoziției cu valențe pur plastice. O formă poate fi expresivă și plină de semnificații chiar dacă nu descrie ceva anume din lumea înconjurătoare. Astfel, capitolul II, **Configurații abstracte în pictura românească** propune un sumar parcurs pornind de la definirea semantică a abstracționismului, punctând apariția fotografiei ca revelator al unui nou concept vizual, la analiza fenomenului artistic în amploarea lui. Apoi, ca o paralelă a primului capitol, am analizat ce s-a întâmplat în lume în aceeași perioadă, de la curentele ce au anticipat impresionismul la noile demersuri conceptuale din pictură. După o lungă perioadă în care plasticitatea unei picturi a avut suport în apelarea la narațiune și figurativ, treptat, noi atitudini și orientări estetice au dus la concluzia că tabloul poate avea aceleași calități plastice fără ca imaginea să aibă numai decît corespondențe în lumea reală. Am avut în atenție felul în care a fost experimentată arta

abstractă în lume pentru a reveni apoi pe tărâmul țării noastre și a face o comprimată incursiune analitică în lumea fără obiect a pictorilor români.

În traseul parcurs în timp, spre consolidarea unui stil personal, am constatat că, într-o oarecare măsură, am parcurs un drum asemănător. Pornind de la reprezentarea repertoriului compozițional figurativ cât mai fidel posibil realității, am parcurs diferite etape până la înțelegerea că reproducerea naturii nu înseamnă întotdeauna a reprezenta vizibilul în aparența sa, ci a sesiza esența lucrurilor și a-i înțelege legile directe care o structurează. Ultimul capitol, respectiv capitolul III –**Modalități de configurare a imaginii în propria creație**, poate fi considerat un ghid în lecturarea imaginii, un indispensabil intermediar pentru o bună receptare, înțelegere, interpretare.

Analiza etapelor parcurse în configurarea tabloului cu titlul „Noi”, ne introduce, pas cu pas, în intimitatea tabloului pentru a desluși modalitățile de organizare a spațiului plastic și cadru ideatic ce a sugerat ideea. Relatarea aspectelor legate de tehnica de execuție, modalitățile de transformare a unor structuri naturale în structuri artistice sunt dezvoltate în subcapitolul *Din tainele unui tablou*.

Am observat că în spațiul pictural, multe dintre principiile compoziționale, cromatice de bază, au înregistrat o anumită constanță. Sistemului constructiv intim al spațiului plastic, are în esență, la bază anumite tipuri compoziționale care nu și-au pierdut valabilitatea în timp. În multitudinea și varietatea modalităților de exprimare plastică culorile se bazează pe aceleași principii teoretice. Noile atitudini și orientări estetice nu pot să se desprindă radical de acest nucleu operator, ordonator. Analizând acest aspect, am ajuns să văd transformările produse în timp, ca rezultat al substituiri elementelor de limbaj plastic în perimetrul acestor nemuritoare principii.

Pe de altă parte, analizând evoluția spre epurarea formei am constatat un traseu logic și inevitabil, fiecare etapă având un rol bine determinat, reformularea discursului plastic având mereu în vizor exemplele trecutului pentru a le depăși. Reflexiile asupra acestor problematici au generat ideea de a experimenta un exercițiu plastic inedit pentru mine. Pornind de la o anumită lucrare personală executată anterior, antrenând diverse substituiri am încercat să dau naștere unei noi lucrări care la rândul ei să devină sursă de inspirație pentru următoarea lucrare. În final, toate aceste lucrări au devenit de sine stătătoare, cu implicări estetice individualizatoare, fără a lăsa să se întrevadă acest

incitant joc în care eram antrenată. Lucrările executate în acest context ideatic au fost prezentate publicului, în urmă cu câțiva ani, expoziția purtând titlul generic „Substituiți”. Cu această ocazie dar și în alte rânduri, am avut prilejul de a constata modul în care sunt percepute tablourile mele. Dialogul cu vizitatorii mi-a întărit convingerea că în general o lucrare de artă este percepută și judecată în raport direct cu o serie de factori ce definesc structura umană. Gradul de cultură, de educație, fondul ereditar influențează potențialul de înțelegere. Modul de configurare a reprezentărilor vizuale, fiind într-o perpetuă schimbare, obligă receptorul să se implice constant în procesul de informare, de descifrare și lecturare a semnelor specifice limbajului artei. În acest sens, în ultimele două subcapitole am cuprins și unele observații sau păreri personale privind lecturarea unei lucrări de artă. Câteva fragmente dintr-o serie de articole și note critice apărute în ziare, reviste cu ocazia expunerii lucrărilor personale în spațiile publice exemplifică felul în care a fost receptată creația de către publicul de specialitate.

Concluzii

Perioadă de emancipare și efervescență, secolul XX înglobează transformări multiple, fără precedent în istoria artei. Comprimata incursiune în spațiul plastic românesc a dezvăluit efortul pictorilor români de a ține pasul cu inovările generate de revoluția formei și a culorii pe plan european. Caracterizată printr-o largă deschidere către diferite și multiple stiluri, către arta tuturor timpurilor, arta postmodernă se dezvăluie printr-o multitudine de ramificații stilistice. Artistul acestei perioade are în atenție experiența modernă dar, prin noi și variate reformulări plastice, tinde să o depășească fără a o anihila definitiv. De altfel, în multitudinea tendințelor este imposibilă readucerea în atenție a principiilor avangardiste de ruptură și inovație continuă. În aceste condiții nu ne rămâne decât să asistăm la o permanentă și repetitivă substituție, interferență, transfer de limbaje, care se vor contopi în noi configurări autentice.

În tentativele de prezentare a creațiilor plastice într-o formă coerentă, autentică, am asistat la o permanentă repunere în discuție a limbajului plastic. După un parcurs al

interferențelor dintre figurativ și abstract, formele din realitatea cotidiană au fost interpretate până au devenit elemente ale compoziției cu valențe pur plastice.

Variate și inovatoare reformulări plastice orientează actul de creație artistică spre alte forme de acțiune, conform unor noi încadrări valorice, impunând o altfel de problematizare privind *lectura* lucrărilor de artă. Din acest motiv, receptorul va resimți în continuare o anumită dificultate în asimilare, interpretare, el fiind nevoit să fie supus constant unui efort de informare, de descifrare a semnelor specifice limbajului artei. Artă are menirea de a educa, de a deschide sufletul și rațiunea semenilor spre o bună receptare, interpretare; să de gândit, invită la meditație, stârnește întrebări și dă răspunsuri. Cel ce privește o lucrare de artă trebuie să înțeleagă că nu poate fi vorba de o simplă delectare confortabilă în afara oricărui efort intelectual. Lectura ei, nu se rezumă la simpla bucurie de a descoperi unele forme recunoscutibile și nu ar trebui receptată în raport direct cu subiectul sau narațiunea. Adevărata valoare a unei lucrări de artă este dată de armonioasa conlucrare a modalităților de exprimare plastică cu ajutorul cărora ideea, subiectul este transpus și de deschiderea pe care o are față de posibilitățile de interpretare.

BIBLIOGRAFIE

- Achiței, Gheorghe – *Frumosul dincolo de artă*, Ed. Meridiane, București, 1988
- Ailincăi, C. – *Introducere în gramatica limbajului vizual*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1982
- Ailincăi, Cornel, – *Opera fereastră*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1991
- Amelia Pavel, – *Pictura interbelică românească*, Ed. Meridiane, București, 1996
- Barbosa, Octavian – *Dicționarul artiștilor români contemporani*, Ed. Meridiane, București, 1976
- Bogdan, Radu, – *Pagini de artă modernă românească*, Ed. Academiei, București, 1974
- Boncompagni, Solas – *Lumea simbolurilor*, Ed. Humanitas, București, 2004
- Brion, Marcel – *Arta abstractă*, Ed. Meridiane, București, 1972
- Busuioceanu, Alexandru – *Scrieri despre artă*, Ed. Meridiane, București, 1980
- Cârneli, Magda, – *Artele plastice în România 1945-1989*, Ed. Meridiane, București, 2000
- Clare Gibson, – *Semne și simboluri*, Ed. Aquila 93, Oradea, 1998
- Daviot, Pascale le Thorel – *Picasso, portret în timp*, Institutul Cultural Român, București, 2006
- Dâncu, Vasile Sebastian – *Comunicarea simbolică*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2003
- De Micheli, Mario – *Avangarda artistică a secolului XX*, Ed. Meridiane, București, 1968
- Deac, Mircea – *Ciucurencu*, Ed. Meridiane, București, 1978
- Dittmann, Lorenz – *Stil, simbol, structură*, Ed. Meridiane, București, 1988 (pag. 121-156)
- Dumitrescu, Zamfir, *Structuri compoziționale, structuri plastice*, Ed. Meridiane, 1984
- Durand, Gilbert – *Arte și arhetipuri*, Ed. Meridiane, București, 2003
- Eco, Umberto – *Opera deschisă*, Ed. Paralela 45, 2002
- Eliade, Mircea, *Încercarea labirintului*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1990
- Eliade, Mircea, *Profetism românesc*, Ed. Roza Vânturilor, București, 1990
- Frunzetti, Ion, – *În căutarea tradiției*, Ed. Meridiane, București, 1998

- Frunzetti, Ion, -*Pegas între meduză și perseu*, vol. I, II, Ed. Meridiane, București, 1985
- G. C. Argan –*Arta Modernă*, Ed. Meridiane, București, 1982
- Gadamer, Hans-Georg –*Actualitatea frumosului*, Ed. Polirom, București, 2000
- Gasset, Jose Ortega, *Dezumanizarea artei*, Ed. Humanitas, București, 2000
- Gibson, Clare *Semne și simboluri*, Ed. Aquila 93, Oradea, 1998
- Grenier, Jean –*Arta și problemele ei*, Ed. Meridiane, București, 1974
- Grigorescu, Dan, - *Expresionismul*”, Ed. Meridiane, București, 1969
- Hasan, Yvonne –*Paul Klee și pictura modernă*, Ed. Meridiane, București, 1999
- Heidegger, Martin –*Originea operei de artă*, Ed. Humanitas, București, 1995
- Hofmann, Werner –*Fundamentele artei moderne*, vol. I, II, Ed. Meridiane, București, 1977
- Huyghe, Réne –*Puterea imaginii*, Ed. Meridiane, București, 1971
- Jung, Carl Gustav –*În lumea arhetipurilor*, Ed. Jurnalul Literar, București, 1994
- Juvara-Minea, Ruxandra, -*Participarea României la Bienala de la Veneția*, Ed. Vreamea, București, 2000
- Kandinsky, W. -*Spiritualul în artă*, Ed. Meridiane, 1994, pag. 15
- Kessler, Erwin, *ceARTă*, Ed. Nemira, București, 1997
- Lăptoiu, Negoită –*Școala de Arte Frumoase din Cluj și Timișoara*, Ed. Arc 2000, București, 1999
- Lukacs, Georg, *Estetica*, vol. II, Ed. Meridiane, București, 1974 (p.638-681)
- Mircea Eliade, - *Profetism românesc*, vol. I, Ed. Roza Vânturilor, București, 1990
- Morar, Ovidiu, - *Avangardismul românesc*, Editura Ideea Europeană, 2005
- Oprescu, George –*Alexandru Ciucurencu*, Ed. Meridiane, București, 1962
- Oprescu, George –*Scrieri despre artă*, Ed. Meridiane, București, 1962
- Oroveanu, Anca, -*Teoria europeană a artei și psihanaliza*, Ed. Meridiane, București, 2000
- Pallady, Theodor, - *Jurnal* , Ed. Meridiane, București, 1966
- Passeron, Rene –*„Opera picturală”*, Ed. Meridiane, București, 1982 (pag. 242-264)
- Pavel, Amelia – *Expresionismul și premisele sale*, Ed. Meridiane, București, 1978
- Pavel, Amelia, - *Pictori evrei din România*, Ed. Hasefel, 1995

Pavel, Amelia, - *Pictura românească interbelică*, Ed. Meridiane, București, 1996

Pavel, Amelia, - *Traectorii ale privirii*, Ed. Meridiane, București, 1990

Pintilie, Ileana, - *Accionismul în România în timpul comunismului*, Ed. Idea Design Print, Cluj, 2000

Santarcangeli, Paolo, *Cartea Labirinturilor*, Ed. Meridiane, București, 1974

Signac, Paul: *De la Delacroix la neoimpresionism*, Meridiane, București, 1971

Soffici, Ardengo -*Meditații artistice*, Ed. Meridiane, București, 1981,

Stoichiță, Victor Ieronim, - *Creatorul și umbra lui*, Ed. Humanitas, București, 2007

Suhar, Liviu – *Natura moartă în pictura românească*, Ed. Tehnopress, Iași, 2005

Suhar, Liviu – *Pledoarie pentru obiectul metaforă*. Ed. Danaster, Iași, 2003

Șirato, Francisc, -*Studii critice de artă*, Editura de stat pentru literatură și artă 1958

Titlu, Alexandra, -*Experimentul în arta românească după 1960*, Ed. Meridiane, București, 2003

Tonitza, N. Nicolae –*Corespondență*, Ed. Meridiane, București, 1978

Tulcan, Doru, -*Grupul Sigma. O perspectivă*, Fundația Interart TRIADE, Timișoara, 2003

Ursătescu, George *Brâncuși și arta secolului*, Ed. Meridiane, București, 1985

Velescu, Cristian-Robert –*Victor Brauner d'après Duchamp*, Institutul Cultural Român, București, 2007

Venturi, Lionello –*Cum să înțelegem pictura*, Ed. Meridiane, București, 1978

Vlasiu, Ioana, -*Anii '20 tradiția și pictura românească*, Ed. Meridiane, București, 2000

Vulcănescu, Romulus, *Mitologie românească*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1987

Worringer, Wilhelm –*Abstracție și intropatie*, Ed. Univers, București, 1970

Wunenburger, Jean-Jacques *Filozofia imaginilor*, Ed. Polirom, București, 2004

Zaharia, Dumitru Nicolae –*Iașul vernisajelor*, vol. II, Ed. Dosoftei, Iași, 2000

Zaharia, Dumitru Nicolae –*Istoria artei moderne*, Ed. Artes, Iași, 2007

Cataloage

București, anii 1920-1940: între avangardă și modernism, S.S.P. Drukkerij, Amsterdam, Holland, 1994

Culorile Avangardei –Arta în România 1910 –1950, Institutul Cultural Român, București, 2007

Experiment în arta românească după 1960, Centrul Soros pentru Artă Contemporană, Ed. Idea Print, Cluj, 1997

Reviste și alte publicații

Arta Plastică, Ed. Întreprinderea Poligrafică, București

Arta plastică, nr.2, 1990

Bogdan, Radu, *-Mișcarea artistică de avangardă din România și implicațiile ei pe plan mondial, Pagini de artă modernă românească*, Ed. Academiei, București, 1974

Bogdan, Radu, *-Theodor Pallady*, *Arta Plastică*, nr. 4 –1956

Brezianu, Barbu, *Brâncuși în cultura și critica românească*, 1898 –1914, *Pagini de artă modernă românească*, Ed. Academiei, București, 1974

Enescu, Theodor, *Symbolismul și pictura, Pagini de artă modernă românească*, Ed. Academiei, București, 1974

Fortunescu, Irina, *-Corespondența N.N. Tonitza – Francisc Șirato, Pagini de artă modernă românească*, Ed. Academiei, București, 1974

Kazimir Malevici, Ed. Publishing Services SRL, nr. 95

Mocanu, Aurelia, interviu *Grupări în arta plastică Românească*, *Arta*, 01, 2000

Oprescu, George –*Carol Popp de Szathmary desinator*, *Analele Academiei Române*, Seria III, Tomul X, Mem.2

Oprescu, George –*Câteva considerații asupra artei noastre contemporane*, *Arta plastică*, nr.6 –1965,

Pavel, Amelia, *-Geta Brătescu*, *Arta*, 01, 2000

Piet Mondrian, Ed. Publishing Services SRL, nr. 99

Sava, Ștefan - *De vorbă cu câțiva artiști întorși de la Veneția*, *Arta plastică*, nr.4 –1956

Tiu, Alexandra, *-PROLOG, o atitudine*, Arta, 01, 2000

Dicționare, enciclopedii, albume de artă

100 de personalități ale secolului XX –pictori, Ed. All Educational, București, 2003

Biedermann, Hans –*Dicționar de simboluri*, vol. I și II, Ed. Saeculum I. O. București, 2002

Ciucă, Valentin –*Un secol de arte frumoase la Iași*, Ed. Art XXI, Iași, 2004

Clasicii picturii universale - *Braque*, Ed. Meridiane, București, 1977

Clasicii picturii universale - *Kandinsky*, Ed. Meridiane, București, 1980

Curenți și sinteze -*Sociologia percepției artistice*, Ed. Meridiane, București, 1991

Deac, Mircea, *Mattis Teutsch*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1985

Dicționar de artă, Ed. Meridiane, București, 1995

Dicționar de curenți picturale, Ed. Niculescu, București, 2000

Dicționar de curenți picturale, Ed. Niculescu, București, 2000

Dicționar de psihologie, Ed. Albatros, București, 1978

Dicționarul Avangardelor, Ed. Enciclopedică, București, 2003

Drăguț, Vasile, Florea Vasile, Grigorescu, Dan, Mihalache, Marin –*Pictura românească în imagini*, Ed. Meridiane, București, 1976

Enciclopedia artiștilor români contemporani, Ed. ARC 2000, București, vol. I, 1996; vol. II, 1998; vol. III, 2000.

Larousse –*1905-1945 Arta modernă*, Ed. Meridiane, București, 2000

Larousse –*Istoria vizuală a artei*, Ed. Enciclopedia Rao, București, 2003

Nanu, Adina –*Theodor Pallady*, Ed. Meridiane, București, 1963

Nicolae, Emil, *Victor Brauner la izvoarele operei*, Ed. Hasefer, București, 2004

Oprea, Petre, *Max Herman Maxy*, Ed. Meridiane, București, 1974

Paradais, Claudiu –*Pictori ieșeni*, Ed. Meridiane, București, 1972

Șorban, Raul, - *Nicolae Tonitza*, Ed. Meridiane, București, 1965